

IJTEBS

International Journal of Tourism, Economic and Business Sciences
Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi
E-ISSN: 2602-4411, 1 (2): 49-56, 2017, www.nobel.gen.tr

OSMANLI DÖNEMİNE AİT KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİN BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİNDE TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sami KARACAN¹

Esin KARACAN²

Yüksel GÜNGÖR^{3,*}

¹Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kocaeli University, Kocaeli, Turkey

²Justice Vocational School, Kocaeli University, Kocaeli, Turkey

³Kartepe Tourism Vocational School, Kocaeli University, Kocaeli, Turkey

*Sorumlu Yazar

E-posta: yukselgungor@yandex.com

Geliş Tarihi: 01.11.2017

Kabul Tarihi: 28.12.2017

Özet

Dünya’da XXI. yüzyılın başından itibaren, turizm hareketlerine katılanlar kişilerin , %37’sini kültür turizmini oluşturduğunu ve bu talebin her yıl %15 oranında artacağını ortaya koyan Dünya Turizm Örgütünün istatistiksel verileri “kültür turizmi” talebi hızla artan şekliyle, önemli bir pazar bölümünü temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Ülkeler için önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizmi, her geçen yıl katılan “turist sayısındaki artış” ve “gelir sağlayıcı etkisinin” yanında “kültürel değerlerin korunması” açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir. Turizme umut bağlayan milletler, dünya turizminden daha fazla pay alabilmek için, rekabet edebilir ve satılabilir ürünler geliştirme ve stratejiler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Balkanların tarihinde önemli bir yer tutan yaklaşık 500 yıllık Osmanlı hakimiyetinin bu coğrafyanın her noktasında ortaya koyduğu tarih ve kültürel mirasın XIX. yüzyılda önce Balkanlarda Osmanlıdan kopan ve ulus devlet olarak ortaya çıkan bu milletlerin özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Doğu ve Batı Blokları arasında yeniden şekillenen kaderleri XX. yüzyılın son çeyreğinde çöken doğu bloğu enkazından Balkanlar yeniden bir restorasyon sürecine girmişti. Bu sürecin bir parçası olarak dağılan eski Yugoslavya da ortaya çıkan devletlerden biri olan Bosna-Hersek Cumhuriyetinin sınırlarında kalan Osmanlı kültürel miras izlerinin bir envanterini ortaya koyup bu kültürel zenginliği turizm açısından çalışmamızı değerlendirecektir.

Anahtar Sözcükler: Turizm, Kültür, Osmanlı, Balkan, Tarih

EVALUATION OF CULTURAL RICHNESS FOR OTTOMAN PERIOD TOURISM IN BOSNIA-HERSEK REPUBLIC

Abstract

XXI. since the beginning of the century, the World Tourism Organization’s statistical data reveal that 37% of the participants in tourism movements constitute cultural tourism and that this demand will increase by 15% every year. The statistical data reveal that the “cultural tourism” demand represents a significant market segment. Cultural tourism, an important type of alternative tourism for the countries, is a type of tourism that is emphasized in terms of “increase in the number of tourists” and “protection of cultural values” as well as “income effect”. Nations, who hope for tourism, have gone on to develop competitive and salable products and to form strategies in order to get more share from world tourism. The history and cultural heritage of nearly 500 years of Ottoman domination, which occupies an important place in the history of the Balkans, These nations that broke out of the Ottoman Empire in the Balkans a century ago and emerged as a nation state, The fate that has been reshaped between the East and West Blocks that emerged after World War II. In the last quarter of the century, the eastern bloc wrecked the Balkans into a restoration process. We will present an inventory of traces of Ottoman cultural heritage on the borders of the Republic of Bosnia and Herzegovina, one of the emerging states of the former Yugoslavia, which is scattered as part of this process, and we will evaluate this cultural richness in terms of tourism.

Keywords: Tourism, Culture, Ottoman, Balkan, History

GİRİŞ

İnsanlar yabancı kültürleri tanımak, görmek ve öğrenmek için turizm olayına katılırlar. Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizmin ülke ekonomisine ciddi katkısının her geçen gün artarak gelişmesi, turizmin sürekliliği için kültürel ve doğal kaynakların korunması adına günümüzde bu konuda daha güçlü somut adımlar atılmaktadır. *Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucunda gelişen kültürel turizm özellikle arkeolojik yerlerin, geçmiş medeniyetlere ilişkin değerlerle birlikte süregelen yaşam biçimleri, gelenek, görenek, el sanatları, yemek türleri ve alışkanlıkları gibi kültürel değerlere ilgi gösterilmesiyle gelişme göstermiştir.* Kültür turizmi; gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel değerleri korunması bu turizm çeşidinin öncelikli hedefleri arasında yer alır.

Kültür kavramının barındırdığı özelliklerinden dolayı, birçok turist, toplumlara ait kültürleri tanıma isteği içinde seyahat etmektedir. Kültür turizmi mevcut kültürel değerleri korumak, vazgeçilen kültürel değerleri yeniden canlandırmak ve yaşatmak adına her türlü yapılan çalışmaların bir bütünüdür. Balkanların kültürel yapısında önemli bir yere sahip olan Osmanlı kültürü günümüzde beş yüz yıl hakimiyetini **sürdürdüğü dönem zarfında Balkan coğrafyanın her köşesine Türk İslam Kültürüne ait izleri adeta naksetmiştir.**

Kültür turizmi, geliştiği yerlerin tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, sürdürülebilirlik ilke ve politikaları ile geliştirilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir özelliğe sahip olmaktadır. Diğer bir ifade ile turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç haline getirilebilmektedir.

Kültür turizminde gerekli faktör'den “**yerel kültürel kimlik**”, “**iyi bir konaklama**” ve “**kolay ulaşımı**” içeren altyapının yeterliliği ve fiziksel çevrenin kalitesi (Honggang, 2003, s.182.) gibi, ön plana çıkan çekim ve cazibe unsurlarına sahip olan ülkelerin kültür turizminde gelişme kaydetmektedirler. Araştırma sahamız Bosna-Hersek'te, kültürel kimliğin yaklaşık beş yüz yıllık sürecini oluşturan Osmanlı izleri, yerel kültürel kimlik üzerinde etkili olmuştur. Geçmişten günümüze Bosna'da önemli bir yere sahip Osmanlı kültürel mirasını “kültür turizmi” destinasyonu üzerinde arz olarak sunmak adına öncelikli olarak somut adımlar atılmalıdır. Geçmişten bugüne uzanan Osmanlı kültürel mirası daha yakından tanımak ve görmek adına kültür turizme bugün için katılan ve gelecekte de katılacak kitlenin talebi de Bosna Hersek Cumhuriyetinde ekonomik katma değer ortaya koyacaktır. Kültür turizmi faaliyetlerindeki bu artış ülke ekonomisine yıllar içinde harcamalar ve katılan turist bazında artan bir ivme kazandıracaktır. Dolayısıyla kültür turizmi Bosna-Hersek ve diğer Balkan ülkeleri ekonomilerinde ürettiği katma değer ile; Balkan ülkeleri turizm yatırımlarını sahip oldukları kültürel zenginliklerini, bulunduğu şehirlere çekmek adına rekabetçi mücadelede önemli bir silah (Leslie, 2001, ss.112-133.) olarak kullanmaya devam edeceklerdir.

KÜLTÜR KAVRAMI ve KÜLTÜR TURİZMİ ÜZERİNE YAPILAN TANIMLAR.

Kültür kelime olarak; Latince'deki „Cultura“ ya da „Colere“ sözcüğünden gelen bir kavramdır. Klasik Latince'de, “bakmak” ya da „yetiştirmek“ anlamına gelmektedir. Tarımsal anlamda ekip biçmek, sürmek ve ürün yetiştirmek şeklinde kullanılan „Cultura“nın, ilk kez insan deneyimi ve onun yaşama tarzı olarak anlam kazanması, Almanya'da 1750 tarihinden sonra ortaya çıkan gelişmeler sonrasına rastlamaktadır. Tanım olarak bugün kullanımda gelinen noktada; Kültür toplumun geçmişte ve günümüzde süregelen bir çok yönünü kapsar. Tarihi ören yerleri, binalar gibi fiziksel nesnelere ve adetler, şarkılar, danslar gibi görenekler de toplum kültürünü yansıtan (Chloe, 2001, s.35.) unsurlar arasında yer almaktadır. Kültürün bir toplumun sahip olduğu maddî ve manevî değerlerden oluşan bir bütün olduğunu söyleyen bilim insanları, aynı zamanda kültürün toplumda mevcut her tür bilgi, ilgi, alışkanlık, değer yargıları, genel tutumlar, görüş düşünce ve tüm davranış şekilleriyle bir bütün olduğunu savunmaktadır (Turhan,1994, s.45.)

Kültür kavramının barındırdığı özelliklerinden dolayı, birçok turist, toplumlara ait kültürleri tanıma isteği içinde seyahat etmektedir. Turistlerin bu farklı kültürleri görüp tanımak için yaptıkları seyahat ve konaklamalar “kültür turizmi” olarak adlandırılmaktadır. Kültür turizmi, farklı yöre veya ülke kültürlerini tanımak amacıyla insanların turizm olayına katılmalarından doğan turizm çeşididir.

İnsanları seyahat etmeye iten faktörlerin açıklandığı “itme-çekme” modelinde, kültür çekme faktörleri arasında gösterilmektedir. Farklı kültürleri merak etme ve öğrenme isteği tarih boyunca insanları seyahat etmeye çekmiştir. Bilinen en eski organize seyahatler, Romalıların Nil’e düzenledikleri kültür turlarıdır (Akoğlan ve Bahçe, 2009, s.142.)

Günümüzde artık, turistler, yöreleri daha çok kültürel çekiciliklerini görmek amacıyla ziyaret etmektedirler. Kültür ve diğer turizm kaynakları bir araya geldiğinde ise ülkelere birçok açıdan kazanç sağlayabilmektedir (MacDonald ve Jolliffe, 2003, s.308.). Günümüzde ulaşım ve bilişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişim sınırların ortadan kalkmasına ve dolayısıyla dünyanın (izafi olarak) küçülmesine neden olmuştur. Bu küçülmeyle, artan boş zamana ve ekonomik kazanca bağlı olarak insanlar daha uzak mesafelere seyahat etme eğilimi içine girmişlerdir. Son 25-30 yılda ortaya çıkan ve Avrupa’da mirasal çekicilikleri tüketmeye oldukça meyilli ve istekli “yeni bir orta sınıf” veya “hizmet sınıfı”nın sayıca artışı, bu gelişimin en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır (Richards, 2001, ss.261-269.) XX. yüzyılının en çabuk gelişen sosyal ve ekonomik olayı durumunda olan turizm, XXI. yüzyılda da aynı gelişmeyi devam ettirecektir. Birçok bilim insanının da kabul ettiği bu gelişme, baş döndürücü hızla halen içinde bulunduğumuz XXI. yüzyılın ilk çeyreği (2017) yılı itibarıyla da; Dünya’da gelişmekte olan turizm sektörü, ülke ekonomileri -ödemeler dengesinde- her geçen yıl gittikçe artan bir ivme kazanmaktadır.

Hızla gelişen ve değişen bir endüstri olan turizm, kendine ilişkin yaklaşımları doğru anlayan destinasyonlar için önemli bir çoğaltan etkisi yaratmaktadır. Turizmdeki **çeşitlenme ve bu süreç sonunda ortaya çıkan yeni eğilim turizm bölgelerinin kendilerini bu anlamda yeniden adlandırmalarını ve ona göre yapılandırmalarını zorunlu kılmaktadır.** Zira dünya ölçeğinde **kültür turizm bölgelerini incelediğimizde hem kullanılan mekânın hem de turist sayısının ciddi boyutlarda olduğunu görmekteyiz.**

Kültür turizmi, yeni kültürleri tanıma, geçmişteki kültürleri merak etme duygusuna dayanan, insanların kendi kültürlerinin eğlence yanlarıyla beraber diğer grupların kültürlerinin de de açık olan yanlarıyla ilgili turizm faaliyetlerinin bütünüdür. Bir bölgenin kültürel çevresi; eskiden kalan tarihi alanlar, tarihi müzeler, kiliseler, mimar yapılar ve tarihi anıtlar gibi fiziksel kültür unsurlarının yanı sıra etnik topluluklar ve örgütlerin paylaştığı kültür özelliklerini belirten kültürel varlık unsurlarından meydana gelmektedir (Kolb,2006, s.18-24.). Günümüzde, ülkeler dış turizmde dünyada daha bilinir kültürel değerlerini tanıtılmakta ve bunlar üzerinden kültür turizmi yapılmaktadır. Dolayısıyla kültürel kaynakların çeşitli olması insanların farklı gereksinimlerini karşılamaktadır (Hughes, ve Allen, 2005),

Kültürel turizm algılaması ülkeden ülkeye, yerden yere değişmektedir Günümüzde kültür turizmi, uluslararası turizm pazarında yeni bir turistik ürün olarak bireylerin tarihi değerler hakkında bilinçlenmeleri sonucunda yakaladığı yükseliş trendi ile ön plana çıkmıştır. Hızla gelişen ve değişen bir endüstri olan turizm katılımcı tercihleri arasında yer alan “**kültür turizmi**”, değişen seyahat eğilimleri ve turistlerin beklentileriyle birlikte, içinde bulunduğumuz XXI. yüzyılda katılan turist ve harcamaları bazında her geçen gün hızlı bir artış kaydederek büyümektedir. Kişilerin artık daha farklı ve daha otantik yerleri ziyaret etme istekleri, kültürel alanlara yapılan gezilerde artışa neden olmaktadır. Turistler gezileri süresince kültürel anlamda keşif yapma isteği içinde olduklarından, kültür turizmi giderek gelişme göstermektedir (Wang, Fu, Cecil, ve Avgoustis, 2006, ss. 47-61). Kültür turizmi, bu bağlamda kültür turistlerine bu olanakları sağlamak için sürdürülebilirlik ilkelerine uygun bir şekilde ve aynı zamanda kitle turizmine karşı bir hareketle oluşan bir alternatif turizm türüdür.

Erken Dönem Osmanlı Öncesi Bosna-Hersek Tarihi

Bosna, isminin etimolojik benzerlikten dolayı “Bathinus”, “Bosthicus”, “Bostoensis”, “Bossona”, “Bissena”, “Bessena”, “Bosonium”, “Bosnae” ve “Bosnia” gibi kelimelerden türemiş olabileceği ileri sürülür (Hodziç, 2007, s.55-56). Etimolojik olarak, hangi kelimedenden türediği kesin olarak bilinmemekle birlikte bu adın, İller kökenli bir kelime olduğu hususunda kaynaklar, hem fikirdir. X. yüzyılın ortalarında öncelikle coğrafi bir isim olarak “Bosna”, daha sonra da bu coğrafi bölgede oturanları ifade etmek için “Bosnalı” adı kullanılmaya başlanmış, XII. yüzyılın sonundan itibaren ise Bosna’dan bir devlet adı olarak bahsedilir olmuştur (Albayrak, 2004, s.181-182). “Hersek” adı ise, ilk defa dönemin Üsküp komutanı Esat Aliya’nın 1 Şubat 1454 tarihli bir mektubunda geçmektedir.

Bosna Hersek, Balkan yarımadasının kuzeybatı köşesinde yer almasından dolayı, eskiden beri, güneydoğudan gelip batıya giden veya kuzeyden gelip güneye inen muhtelif kavimlerin geçtikleri bir güzergâh olmuştur. Bosna Hersek, Hint-Avrupa kökenli olan İliya kabilelerinin egemenliği altında tarihsel varlığı sürdürürken (Kresmarik, 1993, c:II, s.730-731), I. yüzyıldan itibaren ise, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir.

Tarihi süreç içerisinde Bosna'nın jeopolitik ve kültürel kaderi, Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle belirlenmiştir. Roma İmparatoru Theodosius 395'te imparatorluğunu oğulları arasında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölmüştür. Theodosius'un Doğu ve Batı imparatorluğunun sınırı, günümüzde Bosna ile Sırbistan arasında da sınır olan Drina nehri olarak belirlenmiştir. Bosna, böylelikle sadece iki farklı siyasi bölge arasında değil, aynı zamanda yavaşça şekillenmeye başlayan Roma Katolik ve Yunan Ortodoks iki farklı medeniyeti arasında da sınır bölgesi olmuştur (Imamović, 1998, s.23). Böylece Bosna, istemeyerek de olsa bu iki medeniyetin siyasi, dini ve kültürel etkisine ve çekişmelerine sahne olmuştur. VII. yüzyılın başında meydana gelen Türk ve Slav kavimlerinin (Avarlar ve Slovenler) istilası, Roma medeniyetinin son kırıntılarını da ortadan kaldırarak, Bosna ile Hersek'in sahil bölgelerine şimdiki etnografik şeklini vermiş ve bu bölge o vakit "Hum" ismini almıştı). Bu istila sonrası Türk kabilesi Avarlar, Bosna Hersek'te yaklaşık iki yüzyıl hüküm sürmüşlerdir. Bu dönemde Drina nehri, ortaçağın erken döneminden itibaren, İlirler, Keltler, Gotlar, Avarlar, Slavlar, Bizanslılar, Bulgarlar, Makedonlar, Hırvat ve Sırlar, Macarlar, Osmanlılar, Avusturyalılar, Almanlar ve İtalyanlar, Bosna için savaşmışlardır (Bojić, 2001, s.19-20.)

Bosna Hersek, ifade ettiğimiz üzere birçok milletin mücadelesine sahne olmasının yanı sıra, aynı zamanda eski pagan inanç ve gelenekler ile Hıristiyanlık, Bogomilizm ve İslam gibi dinlerin mücadelesine de sahne olmuştur. İslam ve Bogomilizm'den önce Bosna Hersek'e Hıristiyanlık intikal etmiştir. Bosna'daki Bogomiller'e en güçlü saldırılar Fransisken tarikatı mensuplarından gelmiştir. 1291'den itibaren bölgede varlıkları bilinen ve ilk manastırlarını 1340'de kuran Fransisken misyonerler, Osmanlılar Bosna'yı fethedinceye kadar Bogomillerin en yoğun buldukları, özellikle kuzeydoğu ve orta Bosna'daki şehirlerde ve halkının tümünün heretik olduğu ifade edilen (Imamović, 1998, s.67), Srebrenica şehri gibi maden yönünden zengin olan bölgelerde manastırlar kurarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bosna'daki Bogomilleri Hıristiyanlaştırmak için orta çağ boyunca gerek Katolikler gerekse Ortodoksların yoğun çaba sarf etmişlerdir. Bunun için bazı konsiller toplanmış, lanet içeren bildiri ve metinler yayınlanmış, engizisyon mahkemeleri kurulmuş ve Bogomilizm taraftarları ve onları destekleyenleri diri diri ateşe atılmıştır. Ayrıca köle olarak satılmak suretiyle Bogomillere yapılan zulüm ticarete de dökülmüştü (Jalimam, 1999, ss. 17-20.)

Bogomilizm'in ilk ortaya çıktığı yer olmamasına rağmen Bosna'da bu inanç daha fazla rağbet görmüş ve Bosna, ülke olarak bu inancın Avrupa kıtasında önderliğini yapan merkez haline gelmiştir. Yüzyıllarca baskı altında yaşayan Bogomiller, bu baskıların en yoğun olduğu dönemde Osmanlılarla karşılaşmalarıyla bazılarına göre beklenmedik bir şekilde ama belki de şartlar kendi içerisinde değerlendirildiğinde tam da zamanında İslam dinini seçmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Nihayet XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise tarih sahnesinden tamamen silinmişlerdir.

BALKANLARDA OSMANLI İZLERİ

Tüm tarihçilerin üzerinde ittifak ettiği hususlardan birisi, Osmanlı devletinin, balkanlarda gelişip büyüdüğü yani bir balkan devleti olduğu hususudur. Bu sebepten uzun süre hükümler olduğu bölge olan balkanlarda, Osmanlılar, arkalarından, farklı alanlarda çok zengin bir miras bırakmıştır. Fetihlerle genişleyen Osmanlı, ihdas ettiği vakıflar eliyle, yeni şehirler (Selanik, Üsküp, Manastır, Saraybosna, Yanya, Mostar..v.d.) kurmuş ve bu şehirleri, çok sayıda mimari eserler; ibadethaneler, hanlar, yollar ile donatmıştır. Bu mirasın en fazla korunduğu yerlerden birisi, nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu, Saraybosna şehridir. Bu sebeple Osmanlı'yı sadece bir devlet olarak değil, belki de bir medeniyet olarak mütalaa etmek yanlış olmaz. Balkanlarda beş asırdan fazla hüküm süren Osmanlı imparatorluğu döneminde 15878 mimari yapının inşa edildiği tespit edilmiştir. Osmanlılar tarafından Balkanlarda yapılan bu yapıtların bir kısmı, Balkanlar Osmanlı hakimiyetindeyken yaşanan deprem-

ler, yangınlar, geçici işgaller ve isyanlar sonucunda yok olurken, önemli sayıdaki eser ise, Balkanların Osmanlı'dan çıkmasıyla birlikte yeni kurulan devlet ve imparatorluklar tarafından yakılıp yıkılmıştır. Balkanlarda inşa edilen tarihi eserlerin önemli bir kısmının geçmişte tahrip edilip yıkılmasına rağmen (Turan ve İbrahimgil, 2004, ss.8-11). bu eserlerden 1500'den fazlası günümüzde hala ayakta. Osmanlı Devleti tarafından çok sayıda yapının inşa edildiği Balkanlar'daki tarihi bina ve yapıların önemli bir kısmının tahribat görmesi ve günümüze ulaşamamasına rağmen, günümüzde 1500'ün üzerinde tarihi bina ve yapının hala Balkan ülkelerinde bulunması, Balkan ülkeleri açısından son derece önemli bir turistik arz mirasına neden olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu tarafından inşa edilen ve günümüz Balkan ülkelerinde önemli turistik arz kaynağı olabilecek bazı tarihi bina ve yapılarıdır

Osmanlı Döneminde Bosna –Hersek

Bosna'ya ilk Türk akınları ile bu izlerin tarihsel süreci; 1386 yılında başlamıştır. 1392 yılında Üsküp'ün fethiyle birlikte artan Osmanlı nüfuzu Bosna Kralı II.Tvrtko'nun Osmanlı hakimiyetini kabul etmesiyle sonuçlanmıştır (1428-1429). 1463 yılında ise Bosna Türkler tarafından fethedilmiştir. Fetihden sonra sancak ve daha sonra eyalet haline getirilen bölgenin merkezi sırasıyla Saraybosna, Banaluka ve Travnik olmuştur. Bölge Osmanlı döneminde Bosna, Hersek, Klis, İzvornik, Kırka, Zacesne, Bihaç sancaklarından oluşuyordu (Djurdjev, 1992, ss.297-305). Bosna'nın 1463 tarihinde fethedilerek bir Osmanlı Sancağı haline gelmesiyle birlikte başlayan şehirleşme hareketleri, Bosna'nın 1580'de beylerbeyliği statüsü kazanmasıyla beraber giderek hızlanmıştır. Klasik Osmanlı Türk-İslam hayat tarzının bir sonucu olarak inşa edilen camilerin çevresinde öncelikle çarşılar ve mektepler açılmış ve nihayet XVI. yy.dan itibaren de medreseler nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Müslümanlar için vazgeçilmez eğitim kurumları haline gelmiştir (Malcolm,1999, ss.103-104.) Bosna'nın Kısa Tarihi, Türkçesi: Aşkın Karadağlı, Om Tarih Yayınları, İstanbul, s.103-104. Bu medreselerden Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nin 1547'de, Sahn mertebesinde "ellili medrese" olarak kabul edildiğini edilen bu nakli ilimlerin yanında Osmanlı medreselerinde mantık (mizan) ve felsefe (hikmet) dersleri de verilmekteydi.

Evliya Çelebi (1611 -1684), XVII. asır sonlarında ziyaret ettiği Saraybosna'da 77 tanesinde Cuma kılınan 177 cami, 100 mescid, 18 medrese, bir büyük Mevlevihane ile 47 tekke, 180 sıbyan mektebi, 3 kervansaray ve 7 imaret bulunduğunu söylemektedir (Evliya. Çelebi, Hicri:1315, cilt:V, ss.430-433) Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu Bosna Mevlevihanesi, "Asitane" denilen büyük tekkeler dışında, Osmanlı sınırları içinde bulunan 76 Mevlevi zaviyesinden biridir (Gölpınarlı,1953,s.335). Saraybosna'nın Bendbaşı mevkiinde bulunan Mevlevihane'nin faaliyeti 1924'de durmuş ve 1959'da binası da yıkılmıştır. Ayrıca Osmanlı saray çevresinin rağbet ettiği Halvetilik tarikatına ait tekkeler de Bosna-Hersek'in muhtelif yerlerinde inşa edilmiştir (İbrahimi,1993, sayı:VI/4, s. 258).

Bosna-Hersek toprakları üzerinde medeniyetler tarihin erken dönemlerinden itibaren varlığını sürdürmektedir.; eski ve yeni dünyaların büyüdü bir karışımıdır. Eski Franyevçan manastırlar ve Ortodoks keşişlerinden tutunda Osmanlı'nın mimarileri olan köprülere ve camilere kadar Bosna Hersek ortaçağının özelliği çok iyi korunmuştur. Tahrir ve Şeriye Sicil Kayıtlarına göre, XVI. yy.'da hizmete giren medreseler: Gazi Hüsrev Bey Medresesi, Firuz Ağa Medresesi, Hoca Kemal Bey Mescidi, Gazi Mehmed Bey Medresesi, At Meydanı Medresesi ve Bakır Baba Medresesi ve el Hac Mustafa Medresesi. (Baltacı, 2005, s.182), olarak sıralanabilir.

1878'de Avusturya-Macaristan idaresine verilen Bosna-Hersek, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 5 Ekim 1908'de Avusturya resmen Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini dünyaya ilan etmesiyle yaklaşık dört buçuk asırlık Osmanlı hakimiyeti böylece sona eriyordu. Bu tarihe kadar yaklaşık 450 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti, Boşnakların İslamiyet'i seçmeleri yanında halkın gündelik hayat tarzına kadar inen derin bir kültürel etkiye yol açmıştır. Osmanlılar tarafından kurulan veya geliştirilen yerleşim yerleri birer Türk-İslam şehrine dönüşmüştür. Tımar sisteminin başarılı bir şekilde uygulanması ile sosyal ve iktisadî hayatta büyük değişiklikler meydana gelmiştir (Djurdjev, 1992, cilt:VI, ss.279-305). Osmanlı'nın bölgeyi terk etmesinden yaklaşık bir asır sonra Abdulah Škaljić'in 1966 yılında yayınladığı, "Turcizmi u Srpsko-Hrvatskom Jeziku / Sırpça ve Hırvatçada Bulunan Türkçe Kelimeler Sözlüğü" başlıklı çalışmada, 8.878 Türkçe kelime tespit edilmiştir (Škaljić, 1966, s. 23). Osmanlı'nın bölgeyi terk etmesinden bir asır sonra dahi Boşnakçadaki (Sırpça ve Hırvatça) Türkçe söz varlığının niceliği ve işlevselliği Osmanlı Türkçesinin Balkan dillerine tesirini göstermesi açısından dikkat çekicidir

Osmanlı Türkçesinin Boşnakça ve diğer Balkan dillerindeki etkisini, halk kültürlerinde de görmek mümkündür. Osmanlı kültür ve folklorunun Balkanlardaki Müslüman toplumların yanında, Hristiyan unsurları da etkilediği ifade edilmiştir. Sırp dilbilimci Vuk Karadžić, 1829'da Belgrad'taki sosyal hayattan bahsederken Sırp erkeklerin Müslüman erkekler gibi sarık takıp nargile içtikleri, Sırp kadınların da Müslüman kadınlar gibi çarşaf giydiklerini ifade etmektedir (Castellan,1995, s.148).

BOSNA HERSEK'TE OSMANLI DÖNEMİNDEN AYAKTA KALMIŞ TURİZM AÇISINDAN CAZİBE UNSURU YAPILAR

Araştırmalar Osmanlı devletinin sadece Balkanlar'da 15.787 adet mimari yapı inşa ettiğini ortaya koymuştur. Osmanlı devletinde yol ve seyahat emniyeti şehirler, kervansaraylar, kaleler ve derbent denilen küçük kale karakolları vasıtasıyla sağlanmıştır. Müstahkem derbent tesisleri dört tarafı duvarlarla çevrili, küçük kale şeklinde olup, yanında han, cami, mektep ve dükkânlar bulunan bir kasaba hüviyetindedirler. (Halaçoğlu, 2007, s.173-174.) Dubrovnik yolu üzerindeki Poçitel Köyü tipik bir derbent örneğidir

Tablo 1: Balkanlarda, Bosna-Hersek'te Osmanlı Devri Eserleri (Güngör, 2010: 30-35).

Eser adı	Eserin Bulunduğu Bölge
Başçarşı	Saraybosna
Gazi Hüsrev Bey Camii ve Türbesi	Saraybosna
Gazi Hüsrev Bey Saat Kulesi	
Gazi Hüsrev Bey Hanıkahı (tekke, dergâh) ve Bedesten	Saraybosna
Ali Paşa Camisi	Saraybosna
Ferhad Bey Camisi –Bursa Bedesteni	Saraybosna
Keçi Köprüsü	Saraybosna
Şarkiyat Kütüphanesi	Saraybosna
Hünkar Köprüsü	Saraybosna
Travnik Kalesi	Travnik
Fevziye Medresesi	Travnik
Süleyman Paşa Camii	Travnik
Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü	Vişegrad
Mostar Köprüsü	Mostar
Mostar: Saruca İbrahim Paşa Camii	Mostar
Ferhat Bey Camii	Banyaluka
Hacı Bali Bey Camii	Kladanj
Çarşı Camii	Odzak
Tekke	Visoko
Tuzla Cami	Tuzla
Aslanağa Köprüsü	Trebinye

Bu eserlerin ortaya çıkışında bölgenin zengin mirasında Osmanlı'da toplam 218 sadrazam görev yapmış ve bu sadrazamların 12'sinin Boşnak oluşu, ayrıca İstanbul'daki Enderun saray okulunda Bosnalılar daima tercih edilmiş, bu sayede Bosna-Hersek kökenli pek çok devlet adamı, paşa, hatta şeyhülislam yetişmiştir. Osmanlı yönetiminde görev yapan Boşnak kökenli devlet adamlarının etkisi tablodaki eser isimlerinden anlaşıldığı gibi görülmektedir.

SONUÇ

Turizm olgusuna katılanların bir kısmı; geçmiş kültürlerin izlerini yerinde görme arzuları neticesinde, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları, yöresel mutfak, eğlence biçim-

ler “kültür turizmi” kapsamında ziyaretçilerin tercih kapsamına giren destinasyonlar olmuştur. Bu gün uluslararası turizmin geldiği bu nokta; dünya üzerindeki toplumlarda; eğitim düzeyinin yükselmesi ile beraber bireyler, özellikle dünyadaki orta yaş ve üstündekiler, dünyanın çeşitli bölgelerini, tarihini ve kültürel eserlerini yakından görmek ve irdelemek amacıyla seyahat etme arzularını harekete geçiren faktörler olmuştur. Bu nedenle de, turizm hareketlerinin yoğunlaştığı turizm bölgelerinde kültürel değerlerimizi koruma ve tanıtımı konusunda atılan adımlar sonucu “kültürel zenginliği” olan kentler önemli turizm destinasyonları haline gelmiştir.

Artan global rekabet ortamında ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve siyasal değişimler çerçevesinde, turizm sektöründeki tüketim kalıplarında da değişiklikler olduğu görülmüştür. Bu değişim sonucunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerin dünya turizm pazarından aldıkları payı artırabilmeleri, sundukları turizm ürünlerini çeşitlendirmeleri ile mümkün olacaktır. Turistler seyahatleri sırasında, sadece deniz, kum ve güneşi tercih etmeyip, farklı özel ilgi alanlarına da yönelmeyi tercih etmektedirler. Dinlenme, eğlenme, sağlık, din, spor gibi etkenlerin yanında, kültür de insanların turizme katılma nedenleri arasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle son yıllarda kültür faktörü, kişilerin önemli bir seyahat etme nedeni olmaktadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, kültür turizmi en fazla gelişme gösteren turizm türleri arasında yer almakta ve hızla gelişme göstereceği öngörülmektedir. Bu bağlamda önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizminin geliştirilmesi, sağlayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yararlarla büyük önem taşımaktadır. Bosna-Hersek tarihin erken dönemlerinden itibaren ve özellikle araştırma sahamız Osmanlı kültür mirasını sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olarak koruma altına alıp sahip olduğu zenginliğin envanterini **çıkarmak adına somut adımlar atmalıdır. Bu somut adımların** başında Bosna-Hersek sahip olduğu Osmanlı kültürel mirasından fiziki yapılardan günümüze gelmiş olanları bu alanda öncelikle UNESCO bünyesinde koruma ve turizme kazandırmayı ivedilikle ele almalıdır.

Beş asır Osmanlı kültürüyle ortak yaşam kültürü oluşturan Balkan Slav topluluklarından Bosna-Hersek’te; Boşnak, Sırp, Arnavut vd. grupların yüzyıllar içinde dil-edebiyat, müzik, sanat ve yemek kültürlerinde olmak üzere tüm yazılı sözlü kültürlerin ortak envanterini çıkarıp bu argümanları ayrıcalık olarak değil, ortak zenginlik adı altında kültür turizminde değerlendirerek gelecekteki insanlığın şuan içinde bulunduğu çatışma kültürlerinden uzaklaşıp, barışın yeşermesi adına önemli adımlar atılmasına örnek teşkil edecektir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde önce bir bölümü 1463, sonra da Kanunî döneminde tamamı 1528 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası hâline gelen Bosna-Hersek’teki Slav kökenli ve Hristiyan Bogomil inançlı Bosnalıların önemli bir bölümü kendi istekleriyle İslamiyeti kabul etmiş, devletin sadık bir tebası olarak sonraki yıllarda Osmanlı yönetim ve askerî teşkilatında önemli görevler almış, bilim ve sanat hayatında da etkin bir rol üstlenmişlerdir. Ön plana çıkan kişilikler adına düzenlenecek sempozyum ve kongre gibi turizm aktiviteleriyle bu zenginliklerini turizmde ülke tanıtımı ve gelir kaleminde Bosna-Hersek ekonomisine kazandıracığı katkılar yanında ülke imajına katkılarını göz ardı etmeden gerekli adımları en kısa sürede turizm politikalarına dahil etmelidirler.

Osmanlıdan bugüne kalan kültürel mirası edebiyat, sanat, tarih, arkeoloji, mimari, yemek, vd. kültürel mirasını turistik talebe çevirecek tanıtım, pazarlama, alt ve üst yapı bazında ihtiyaçlara cevap verebilmek adına sürdürülebilir turizm anlayışınla hayata geçirmek adına somut adımlar atmalıdır. Bu alanda ilk öncelikle mevzuattan kaynaklanan kanunları çıkarmak adına turizm hukukunda acil kararlara imza atmalıdır.

Bosna Hersek’te 1463’ten itibaren en yaygın inanç sistemlerinden biri Bektaşîliktir. Bosna Hersek’i koruyan Osmanlı askerleri de bu ocağa bağlıydı. Bektaşîlikle birlikte Halvetîlik, Hurûfîlik ve Mevlevîlik de Bosna Hersek’te ilgi gördü. Bu dergah ve teklerde turizm amaçlı etkinliklere kapılarını açmak adına somut uygulamaları hayata geçirmelidir.

Kültürel turizm süreç olarak yılın tüm aylarına dağılmasının getirdiği avantajlar göz önünde tutularak Bosna-Hersek’in tarihin erken dönemlerinden itibaren sahip olduğu kültürel zenginliği turizmde sürdürülebilirlik ilkesi ışığında sahip arz kaynaklarını turistik talebe çevirmelidir. Bu konuda yatırımları destekleyen devlet politikalarını uygulamaya geçirecek tutarlı, istikrarlı, tutumları sergilemelidir.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, Gölpınarlı, (1953), *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953.
- Akoğlan Kozak, M., Bahçe, S. (2009), *Özel İlgi Turizmi*, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Albayrak, Kadir. (2004). *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*. Adana: Baki Kitabevi.
- Baltacı, Cahit.(2005) *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri I*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bojić, Mehmedalija. (2001). *Historija Bosne i Bošnjaka*. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi*. II. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Chloe, Tam (2001), *Cultural Tourism : Singapore and Hong Kong*, Unpublished Master's Thesis, Hong Kong University.
- Djurdjev, Branislav.(1992). "Bosna Hersek". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.
- Evliya. Çelebi, (Hicri:1315). *Seyahatname*, İstanbul, cilt:V.
- Güngör, Yüksel (2010). *Balkanlar'da Osmanlı Devri Eserleri*, (Basılmamış) Ders Notları.
- Halaçoğlu, Yusuf. (2007) *.XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara :Türk Tarih Kurumu.
- Hodzić, İsmajil (2007). *Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Honggang, Xu, (2003), "Managing Side Effects of Cultural Tourism Development-The Case of Zhouzhuang", *Systems Analysis Modelling Simulation*, Vol. 43, No. 2, February, pp.175-188, Taylor&Francis.
- Hughes, H., ve Allen, D., (2005), "Cultural tourism in Central and Eastern Europe: the views of 'induced image formation agents'", *Tourism Management* 26.
- Imamović, Mustafa. (1998). *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Preporod,
- İbrahimi, Mehmet.(1993) "Eski Yugoslavya'da İslam Kültürünün Yerleşmesinde Tarikatların Önemi", *İslami Araştırmalar*, VI/4.
- Jalimam, Salih. (1999). *Historija Bosanskih Bogomila*. Tuzla: IPP Hamidović, s.17-20.
- Kolb, B. M. (2006). *Tourism Marketing for Cities and Towns*. Oxford: Elsevier Inc.
- Kresmarik, J. (1993). "Bosna-Hersek". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB. cilt. II.
- Leslie, D., (2001), "Urban Regeneration and Glasgow's Galleries with Particular Reference to the Burrell Collection", Edited by RICHARDS, Greg, *Cultural Attractions and European Tourism*, CAB International, UK.
- MacDonald, R.; Jolliffe, L., (2003), "Cultural Rural Tourism: Evidence from Canada" *Annals of Tourism Research*, 30.2, 307-322.
- Malcolm, Noel (1999). *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Türkçesi: Aşkın Karadağlı, Om Tarih Yayınları, İstanbul.
- Richards, G. (2001). *Cultural Attractions And European Tourism*, New York: Cabı Publishing.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u Srpsko-Hrvatskom Jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Turan, Ömer ve Mehmet Z. İbrahimgil.(2004). *Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Turhan, Mümtaz (1994), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Wang, S., Fu, Y.-Y., Cecil, A., Avgoustis, S. H. (2006). *Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach*, *Tourism Today*, Fall.